Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 133 (9816) | 1975 чылдың июнь 8, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

1941—1945 чылларда Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чыл оюн холбаштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң адынга байыр чедиргени болгаш күш-ажылчы рапорттар чорутканы дээш партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң, тудугларының, колхозтарының, совхозтарының болгаш шериг кезектериниң коллективтеринге, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга, эртемнин болгаш культурада ажылдакчыларынга, бүгү ажылчы чоннарга СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

Келген байыр чедириишкиннери, рапорттар болгаш чагаалар болза, совет кижилер Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңниң иштики база даштыкы политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг түүлдүгүнүп, боттарының хүн бүрүдеги ажыл-ижинге бедик мергежилдиин болгаш боттарының ниитилел мурнунга хүлээлгезин ханы билирин, коммунизм идеалдарынга бердингенин, ол идеалдарның тиилелгези дээш бистин улузувус Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуларга болгаш тылга чижеглежир чүве чок эрес-шудургу демисежип турганын херечилеп турар.

Тоску беш чылды хуусаа бетинде күүседир болгаш СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн улам ыңай быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун ажылчы чоннарга, бүгү совет кижилерге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели күзеп тур.

Улуг Тиилелгениң 30 чыл оюн холбаштыр социалистиг чурттарда бистин акы-дукмаларывыстан болгаш соратинктеривистен, коммунистиг, ажылчы болгаш национал-демократтыг партиялардан, делегейниң демократтыг организацияларындан, антигитлержи коалиция чурттарының болгаш өске-даа күрүне болгаш хой-ниити ажылдакчыларындан, Удурланыышкынның болгаш антифашистиг демиселдиң кижикчилериниден база делегейниң хөй-хөй чурттарының тус-гус хамаатыларындан изиг байыр чедириишкиннери келгилээн. Ол байыр чедириишкиннерге герман фашизмни чылча шаварынга, Европаның улустарын гитлержи эжелелден хостаарынга Совет Эвилелиниң ролюн бедни-биле үнелеп, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеннин эң чугула сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар дээрзин онзалап демдеглээн.

Улуг Тиилелгениң 30 чыл оюнуң байырлалы-биле холбаштыр шынчы сеткилдин байырын болгаш чаагай күзээшкиннерни чедиргени дээш коммунистиг, ажылчы болгаш национал-демократтыг партияларга, делегейниң демократтыг организацияларынга, чазактарга, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларынга, бүгү даштыкы өөнүктөргө СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ССРЭ-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң тоску чыыжының үшкү сессиязын 1975 чылдың июль 8-те Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1975 чылдың июнь 6.

Бөгүн — Чиик үлетпур ажылдакчыларының хүну

ХООЧУН ДААРАНЫКЧЫ

Кызылдың дааранылга комбинады— найысылалдың хоочун будүрүлгелериниң бирээзи. Анна Григорьевна Егоренко ол будүрүлгениң хоочуннарының хоочуну. Комбинатка 1935 чылдан бээр ажылдап келген. Бо аразында комбинаттың күш-ажылчы чедиишкиннеринге ооң киирген салыышкыны улуг, коллективтиң хөй-ниити амыдыралынга ол идепкейлиг киришкен.

Анна Григорьевна ам Л. А. Монастыршинага удуртқан платье даараар цехте ажылдап турар. Бодунуң хөй чылдар иштинде мөөңнеп алган дуржулгазын даараныкчы эштеринге дамчыдып, ылаңгыя аныяктарның мергежил чедип алырынга кызымаа-биле, пе ёзуузу-биле дузалажып турар. Ынчангаш ону аныяк даараныкчылар башкывыс, дагдыыкчывыс, кижизидикчивис деп чоргаарал-биле адап ғурарлар.

А. Г. Егоренко май айның үлүг-нормазын 140 хуу күүседкен. Бүгү тала-биле төлептиг чоруун барымдаалааш, Анна Григорьевна Егоренкону Кызыл хоорай Совединиң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

ЧУРУКТА: Анна Григорьевна Егоренко.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Чадаана хоорайны болгаш чурттакчылыг суурларны чаагайжыдар талазы-биле Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң чорудуп турар ажылының дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрген.

Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскому хоорайны болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, ногаанчылар болгаш санитарлыг байдалын эжижилер талазы-биле хемчегларни ажылдап кылган болгаш боттандырып турар, бо талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни район ниитизи-биле-даа, көдээ Советтер-биле-даа алгылаан.

Ынчалзажок Чадаана хоорайны болгаш чурттакчылыг көдээ суурларны чаагайжыдар, ногаанчылар болгаш санитарлыг байдалын эжижилер талазы-биле райкүүскомнуң ажылында шыңгыы четпестер бар дээрзин Министрлер Чөвүлелиниң хуралы демдеглээн.

Чаагайжыдылга талазы-биле ажылдап кылдыңган хемчегларниң күүселдезин 1974 чылда район Совединиң сессиязынга-даа, райкүүскомнуң хуралынга-даа чугаалажып көрбээн, районтуң чурттакчылыг суурларының аразында социалистиг чарыштың түңнелин доктаамал эвес үндүрүп турар, чарыш түңнелдерин республика комиссиязынга чогуур үезинде кирбейн турар. Район Совединиң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиязы четпес ажылдап келген.

Бо бүгүнүң түңнелинде Суг-Аксы, Чыраа-Бажы, Чыргакы, Хорум-Даг, Баян-Тала, Ийме суурлар болгаш Чадаана хоорайның чамдык кудумчулары багай чаагайжыттынган болгаш хир-боктуг байдалда турар. Хоорайның кудумчулар болгаш кварталдар аразында чарыш организастаттынмаан, Чурттакчылыг суурларның ногаанчыдылгазы дыка багай. Чадаана хоорайга часкы ыяш олуртулгазы үзүлген. Чаагайжыдылага көрдүүген хөрөңгилерни өскээр ажытлап турар таварылгалар бар.

Райкүүском, хооркүүском болгаш чамдык көдээ Советтер чаагайжыдылга талазы-биле хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазын хошкаткан, будүрүлгелер, колхозтар болгаш совхозтар база албан организациялар удуртукчуларыдан чаагайжыдылга талазы-биле, аңаа хамаарышкан социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш чогуур негелдени тургузып келген.

Чадаана хоорайны болгаш чурттакчылыг суурларны чаагайжыдар, ногаанчылар болгаш санитарлыг байдалын эжижидер талазы-биле ажылда үстүнде демдеглээн четпестерни бир ай хуусаада чайладырын Чөөн-Хемчик райкүүскомга, чаагайжыдылга талазы-биле бо районга чогуур дуза чедиреринн республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

Июнь 15 — Советтерге соңгулда хүнү

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЭШ В. В. ЩЕРБИЦКИЙ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Украинаның ажылчы чоннары республиканың Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүн ажылга чаа-чаа кайгамчыктыг чедиишкиннери-биле уткуур дээш белеткенин турар. Ол кайгамчык хүн болза Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң уттундурбас Тиилелгезиниң 30 чыл юбилейи-биле, партияның өөлчеглиг XXV съездизин чыылдырар дугайында СЭКП ТК-ның апрель (1975 чыл) Пленумунуң доктаалы-биле солаңгылаңган.

Днепродзержинск хоорайның химиктериниң байырлал шинчи киир шиметтинген Культура ордузунга июнь 6-да УССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Владимир Васильевич Щербицкий-биле Днепропетровск областың Баглей соңгулда округунуң соңгукчуларының ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынны партияның Баглей райкомунуң бирги секретары И. И. Бражник ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүүреттиргеи кижизи — Днепродзержинский химия комбинадының слесарьлар бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. С. Горбанёв В. В. Щербицкийниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан, совет кижилериниң чаагай чоруунуң дугайында хүн бүрү сагыш салыышкыны дээш, чер кырынга тайбыңны быжыглаарынче, ғургузукчу, чогаадыкчы күш-ажылга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче уланган тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазы дээш партия Төп Комитединге, ооң эш Л. И. Брежневке баштаткан Политбюрозунга өөрүп четтиргенин илергейлеп турганнар.

Олар 1975 чылдың онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүселдир, партияның XXV съездизин төлептиг ужуражыр дээш индустриалдыг Днепродзержинскиниң ажыл-ишчилери бүгү күжүн салыр дээрзинге быжыг бүзүрелин илергейлээннер.

Ооң соонда В. В. Щербицкий чүве чугаалаан. Ону чыылганнар чылыы-биле уткаан. Ол көргүскен улуг бүзүрел дээш чыылганнарга, Баглей округтуң бүгү соңгукчуларынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн болгаш ол бедик идегелди шынзыктырар дээш бүгү күжүн, билиглериң бээрин бүзүреткен. Бистиң ынак Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш днепродзержинчилерниң күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болдурун күзээн.

(СЭТА).

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЭШ В. В. ГРИШИН-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Москва хоорайның Вешняки соңгулда округунуң күш-ажылчы коллективтери РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Москва хоорай комитединиң бирги секретары Виктор Васильевич Гришинни депшиткен болгай. Июнь 6-да округтуң соңгукчулары депутатка боттарының кандидады-биле ужуражыышкынар.

Москваның прожектор заводунуң Культура ордузунга болган соңгулда мурнунуң хуралын Москваның партия Перов райкомунуң бирги секретары В. Идбадыдов ажыткан.

Ооң соонда депутатка кандидаттың бүзүреттиргеи кижизи — соодулга дериглериниң «Компрессор» заводунуң улуг мастери М. А. Подпоринге сөс берген. Чыылганнарны ол В. В. Гришинниң намдары-биле таныштырган болгаш соңгулда хүнүнде чонуң төлептиг төлээлекчилери — коммунистиң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бир эп-сеткилдиг бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Хуралга сөс алган кижилер коммунистиң мурнунга, найысылалдың бүгү ажыл-ишчилериниң мурнунга партияның салган бедик болгаш харыысалгалыг сорулгаларының дугайын, беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседири дээш чарышка москвачыларның чедип алган чедиишкиннериниң дугайын чугаалаанар. Бистиң бүгү тиилелгеривистиң үндезини болза, СЭКП-ниң ленинчи иштихи болгаш даштыкы политиказын амыдыралга чайгылыш чок боттандырары болур дээрзин ораторлар онзалап демдеглеп турганнар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң социал-экономиктиг программазын боттандырарынче угландыр СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң, партияның Төп Комитединиң Чиргизе секретары эш Л. И. Брежневтиң бодунуң кылып чоруткан идепкейлиг болгаш тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазының кайгамчыктыг түңнелдерин совет кижилер көрүп турарлар деп, олар демдеглээннер.

Москвачылар партияның өөлчеглиг XXV съездизин социалистиг Төрээн чуртунуң күчүзү болгаш чечектелишкин дээш күш-ажылчы чаа-чаа ажыл-херектер-биле уткуур деп долу шиитпирлиг дээрзин ораторлар боттарының ажыл талазы-биле эш-өөрүнүң өөмнээзиндеп, боттарының коллективтериниң өөмнээзиндеп меделеп турганнар.

В. В. Гришиниң чугаазын чыылганнар кичээнгейлиг дыңнаан. Ону РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидады кылдыр депшиткеш, аңаа көргүскен идегели дээш найысылалдың Перов районунуң ажылчы чоннарынга ол чүректиң ханызындан өөрүп четтиргеи. Бистиң партиябыска, чонувуска, коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге моон соңгаар-даа шынчы бараан болурун В. В. Гришин чыылганнарга бүзүреткен.

(СЭТА).

АНЫЯК СОҢГУКЧУЛАР КЛУВУ

БРЕСТ ОБЛАЗЫ. Ленинчи комсомол аттыг Баранович-иниң хөвең-саазын комбинадының чүс-чүс аныяк пес-таавычылары бо чылын бир-ле дугаарында коммунистиң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш боттарының бадылаашкынын бээри-биле соңгулда участоктарынга кириолеп. Комбинаттың Культура ордузунуң чанында аныдап турар аныяк соңгукчуларның илувунга аныяк оолдар болгаш ыстарны үргүлчү көрүп болур. Аныяктар ниитилел-политиктиг литература-биле, соңгулдалар дугайында Дурум-биле таныжып турар. Аңаа хоорай Совединиң депутаттары-биле, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле, будүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражыышкыннар боп турар. Аныяк соңгукчуларга совет соңгулда системазының болгаш ооң демократтыг принциптериниң дугайында лекциялар номчуп турар.

ЧУРУКТА: аныяк пестаавычылар.

З. КОБЯКТЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДАШТЫКЫДА

ВАРШАВА. Варшава Керээзин чарганының 20 чылынга холбаштырган делегейниң эртем конференциязы ында доозулган. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, ССРЭ-ниң болгаш Чехословакияның ацаа кирашкен төлээлекчилери социалистиг чурттарың камгаланыр эвилели болур Варшава Керээзиниң чугула чоруун, тайбыңны болгаш Европада айыыл чок чорукту быжыглаарынга ооң ужур-дузазын чугаалашканнар.

АФИНЫ. Грек-совет найырал ниитилели бодунуң ажыл-чорудулгазын катап эгелээн. Ооң административтиг чөвүлелиниң даргазынга Грециянның сураглыг шулукчузу Яннис Рицос соңгуткан. Ниитилелдиң удуртур органында кол-кол политиктиг угланыышкынарның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери хирин турар.

КАИР. Суэц канал унунуң адаа-биле эртер туннель тудуушкунунуң эгези болур баштайгы дашты салганының өзулалы Суэц хоорайга болган. Ук туннель кандаачал Синай чартык ортулукту Нил шыныазында суттарылга системазы-биле тудуштуруптар. Ол чорук Синайда чаа черлерни ажытлаар арганы бээр.

Садыг судноларының шуужулгазы июнь 5-те каналдан соңгу чүкче, Чер ортузу далайже угландыр чорупкан.

ВАШИНГТОН. Кем-херек үүлгедишкиннериниң кедергей өзүп турарынга дүвүрээн америк хөй-ниитиниң сагыш-сеткилин илергейлевишаан, сенатор Б. Бай ок-боону хостуг садыглаарын хоругдап турар хоойлу төлевилелин конгресстиң үстүкү палатазынга чугаалажып көөр кылдыр киирген. Хоойлу төлевилели АКШ-та калбаа-биле цептерээн наркотиктер шуудуп сатканы дээш ялалалдарны күштелдиреринн база хөрүп турар.

КИТО. Экваторнуң чыдыышкын министерствозу телевизия төвүн тудуп эгелээн. Телевизияның ол төвү өөредилге программаларын тургузар, чурттуң культура амыдыралында эң-не чугула болуушкынарны пропагандаалаар апаар.

ТОКИО. Японияның премьер-министри Т. Мики аңаа ССРЭ-ниң балык ажыл-агый министри А. А. Ишковту хүлээп алган, ол ында албан хуузунуң аян-чоруун кылып чоруп-турар.

Оларның аразында болган беседага чурттарның хайы-кайызынга соңуурганыг боп турар айтырыгларны чугаалажып көргеи.

ЛИССАБОН. Португалия биле Совет Эвилелиниң аразында дипломаттыг харылзаалар тургусканыдан бээр июнь 9-та бир чыл болур. Эрткен чылдың дургузунда португал-совет харылзаалар онза чаагай кылдыр хөгжээн деп, Революстуг чөвүледдиң кежигүнү Чепсехтиг күштер шимчээшкининиң үндезилекчилериниң болгаш кеску ажылдакчыларының бирээзи Васку Лоренсу медеглээн. Португалияга бөгүн онза чугула боп турар деткимчеге болгаш дузаламчыга шиитпирлиг рольду Совет Эвилели ойнап турар деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

Күжениишкинни мөөңнээр

Республиканың районнары тоску беш чылдың доозукчу чылының баштайгы чартыының планынга киириштир 85311 центнер сүттү, 41368 центнер эътти, 225 центнер дүктү саткан.

Тываның чарыңгыг районнарының мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планын күүседири дээш турарын июнь 1-де хуу-биле алырга мындыг:

Чаржып турар районнар	Сүт	Эът	Дүк
Бай-Тайга	78,3	43,5	33,8
Барыын-Хемчик	77,0	62,7	22,8
Мөңгүн-Тайга	—	9,9	31,8
Өвүр	48,5	31,6	0,6
Чөөп-Хемчик	77,4	55,6	12,1
Улуг-Хем	67,0	45,4	5,8
Таңды	73,0	79,2	2,6
Каа-Хем	81,3	51,8	6,5
Бии-Хем	70,3	60,1	21,3
Тожу	106,7	101,7	—
Тес-Хем	87,2	41,7	2,3
Эрзин	82,3	24,6	10,3
Кызыл	74,5	76,8	8,2
Кызыл хоорай	—	57,7	—
Республика ниитизи-биле	73,5	56,7	12,7
Эрткен чылдың ол үезинде турганы	82,6	60,4	19,1

Бо үстүнде саннардан алырга, күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын күүседирин эвээн дөгүде берген, а эът садарының планының чартыктан ажыы күүсеттинген-дир. Эрткен чылдың бо үезинде ол көргүзүглер амгызындан эвээн бедик турганы үстүнде таблицадан илдең-дир. Моон бир чылдагааны мал ажылының продуктуларын күрүнеге дужаары куду темилиг болуп турарында. Республика ниитизи-биле эрткен чылдың ол үезинде турганынга дөңнээрге, сүттү 13800 центнерин, эътти 9346 центнерин, дүктү 239 центнерин эвээштир дужаган-дыр.

Чаржып турар районнардан күрүнеге сүт садар талазы-биле Тожу, Тес-Хем, Эрзин, Каа-Хем мурнап турар. Эрткен чылдың бо үезинде турганынга дөңнээрге, Тес-Хем, Тожу районнар сүт садарын көвүдеткен. Ынчалза-даа республикада сүт садар талазы-биле улуг четпестер бар. Чамдык районнар эрткен чылдың бо үезинде турганынга дөңнээрге, сүт садарын дыка кудулаткан. Ылаңгыя Чөөп-Хемчик (1082 центнер), Таңды (3341 центнер), Бии-Хем (2290 центнер), Кызыл (1644 центнер), Улуг-Хем (2816 центнер) районнарда кудулаан болуп турар.

Чартык чылда күрүнеге эът садарының планын Тожу район 101,7 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинде турганындан 121 центнер хөйну дужаган. Ол ышкаш Мөңгүн-Тайга район 80 центнер эътти эрткен чылдың үезинден хөйну саткан. Арткан районнарда бо көргүзүг кудулаашкыныг болуп турар.

Ажылды мергежилдиг организастап, бар арга-курлавырларны бүрүн ажыглаап, эки көргүзүглерни чедип ап болуруп мурнакчы ажыл-агыйларның түңнелдери бадыткан турар. Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын «Шекпээр», «Большевик», «Тоора-Хем», «Кызыл тук», «Россия» совхозтар күүседипкей. «Кара-Хаак», «Тес-Хем», «Бүрен», «Тээли», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар планын күүседир чыгаан.

Доозукчу чылдың бирги чартыының арткан хонуктарында чартык чыл планын күүседир дээш чер-черде партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары чогуур хемчегларни ап, бүгү күштү мөөңнээри эргежок чугула.

Бөгүн — Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнү

ЧОНГА ХӨЙ БАРААННАР ДЭЭШ

Чиик үлетпүрүүн ажыл-ишчилери боттарының профессионал байырлалын ам онгу улаа демдеглеп турары бо. Беш чылдың доозукчу чылында адырның ажылдакчыларының мурнунда кандыг сорулгалар турарыл, олар байырлалыга кандыг чедишкиннерлиг ужуражып келгенил? Ол дугайын чугаалап бээрин **ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри Н. Н. Тарасовтан** СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Партияның XXIV съездизиниң тоску беш чылдың кол сорулгазы кылдыр совет кижилериниң чаагай байдалын улам бедидер дээнин чедишкиниг боттандырары оларның канчаар ажылдаарындан дыка хамааржыр дээрзин бистин адырның ажыл-ишчилери билир. Чиик үлетпүрүүн хөгжүлдезинге бо беш чылда аажок хөй хөренгини берген. Адырның будурулгелеринде чаа хевириң 25 мүн ажыг янзы дериглерин тургускан. Комбинаттың болгаш фабрикаларның хөй кезиннде комплекстиг механизацияны боттандырган, хөй күш үнер чымыштыг ажылдарны кызыырын турар.

Чиик үлетпүрүүн ажылдакчылары партияның кыйгырыынга харыы кылдыр күш-ажылга чаа-чаа чедишкиннерни чедип ап турар. Эрткен дөрт чылда будурүүшкүн хемчээли 18,3 хуу немей өскен. Торгу, дүк, фарфор-фаянс болгаш алгы-галантерея адырлары мурнаан темпилер-биле хөгжүп турар. Массалыг хереглелдин дыка хөй барааннарын будурери дыка көвүдээн.

Чурттун чиик үлетпүрү продукция сайгарарының бо чылдың беш ай планын эки күүседтеен. Улустуң хереглел барааннарын совет кижилер олүе дургузунда 500 ажыг миллион рубльге немей алган. Күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң планы база ажыр күүсеттинген.

«Чиик үлетпүрүүн бараанналарын будурериниге экономиктиг нdidиг беришкинин планнаарын сайзырангайжыдарының талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында» докладлды СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чыл мурнунда хүлээп алган. Бистиң мурнувуста салдынган сорулгаларны боттандырар талазы-биле ажыл продукцияның шынарын болгаш ассортиментизин боттуу-биле экижидерин чедип алырынга дузалаан. Чүгле эрткен чылын безин 4 мүн ажыг кылыларга Күрүненни шынар демдээн тывыскан. Пөстеринин, хептеринин, идиктериң болгаш өскедаа кылыгларның 50 мүн ажыг чаа хевирлерин будурулгеге вептереткен. Чуртта «Муңнарның керээзин» кылдыр сураг-жаан шимчээшкин кылыгларның шынарын экижидеринге улам улуг рольду ойнап турар. Ам ында миллион ажыг кижи киржи берген. «Муңнарның керээзин» чиик индустрияның 900 чыгам фабрикаларын, комбинаттарын, өске-даа адырларның он-он будурулгелерин каттыштырган.

Чиик үлетпүрүүн будурулге күчүлерин ажыглалга дургеи кирер талазы-биле чыл эгезинде бедик хүлээлгелерин алган тудуг организацияларының болгаш будурулгелериниң коллективтери ажыглалга кирер бүгү объектилерге баштайгы беш айларның тудуг-монтаж ажылдарының планнарын дыка ажыр күүсеткен.

Чиик үлетпүрүүн дөрт миллион ажылдакчыларының аразында чедишкиннеринге чоргаарланып турарывыс кайгамчыктыг кижилер эвээш эвес. Үш чүс мүн ажыл-ишчилер тоску беш чылдың онаалдаларын шагда күүсеткен. Будурулгенин ындыг мурнакчыларының аттары чуртта калбак сураглыг.

Доозукчу чылда чиик үлетпүр ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулга турар. Будурүүшкүннүң хемчээлин эрткен чылдаазындан 5 хуу ылгаттырар апаар. Ынчангаш калбак хереглелдин хөй-хөй барааннарын будурерин мурнаан темпилер-биле калбартыр.

Хөвеч-саазын болгаш дыка кылыглыг пөстерни база идиктерни будурер талазы-биле ССРЭ ам делегейде бирги черде турар. Бо чылын бистин пөс-таавычыларывыс он миллиард ажыг метр пөстерни бир-ле дугаарында будүрүп үндүрер. Кылыгларның бедик шынарлыг, чараш будуштуг, эдилелге эптиг болурунче улуг кичээнгейни салып турар.

Чиик индустрияның ажылкышчилери чоннун мурнунга боттарының харыысалгазын эки билир. Ынчангаш олар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир, совет кижилериниң улам өзүп орар негелде-хереглелдерин улам-на долу хандырар дээш бүгү күүлдерни кылырлар.

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Кызылдың дааранылга комбинады бо доозукчу чылда багай эвес көргүзүүлерлиг ажылдап турар. Комбинат бирги кварталдың түнелги-биле үлетпүр будурулге чөрлериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилер Кызыл тугун чаалап алган. Эрткен беш айларда нییти продукция будурериниң планын 114,5 хуу күүсеткен.

Чарыштың мурнуку одуруунда Л. Н. Гуркованың удуртуп турары комсомолчуаныктар бригадазы, Н. С. Макарованың болгаш В. Г. Шевченконуң бригадалары чорун турар. Коллективтен 32 кижи тоску беш чылдың планыг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Олар колдуунда будурулгенин хоочуннары, белик мергежилдиг кижилер-дир. Оларның аразында Я. Мусаева, В. Акулова, Р. Сумба, В. Шкуратова, П. Хольшина, К. Селезнева, Е. Борбак-оол, М. Семис-оол, А. Ооржак болгаш оон-даа мурнакчылар хөй. Даараныкчыларның аразында дааранылга комбинадының мергежил бедидер талазы-биле ажыл доктаамал чорун турар. Бо чылын 30 кижи разрядын бедиткен болгаш өреникчилеп турганнараан 44 кижи разрядка дужалган.

Мурнуку чылларда комбинатка ажылчыннар чедишпес турган, а эрткен чылдан бээрында байдал өзгөжээн. Профессионал-техниктиг училищелер дооскан, мергежилдиг аныктар биске хөй-биле кээп турар апарган. Июльда Кызылдың профтехучилищезинин 80 доозукчулары бисте немежир. Дааранылга комбинадының доозу күчүзүн шиңгээдип алырынга 450 ажылчын негеттинер, ам бисте 334 кижи ажылдап турар. Оңгу беш чылдың баштайгы чылларында бо комбинат долу күчүзү-биле ажылдап эгелээр болгаш чылда 420 мүн рубльдин продукциязын чонга бээр.

Т. ПАЛАМАРЧУК.
дааранылга комбинадының кол инженери.

Аныктарның чүткүлү

Комсомол Бурят өбкомунда 1969 чылдан эгелээш аныык эртемденнер Чевулели амылдап турар. Ону Чеен-Сибирьниң технология институдунуң доцентизи, философия эртемнериниң кандидады Вячеслав Мантатов баштап турар. Чөвүлелдиң амылының дугайында чугаалап бээрин Вячеслав Мантатовтан ПМА-ның корреспондентизи дилээн.

— Бистиң автономнуг республикавыстың институттарында 1700 аныык эртемденнер ажылдап турар. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының Бурятияда филиалында ажылдап турарларның үштүн бир хөзии — аныктар—деп, ол чугаалаан,— Бистиң Чөвүлеливис аныык эртемденнер конкурстарын, семинарларын, конференцияларын организастап турар. Чөвүлелде дөрт секция бар: ол дээрге хөй-ниити болгаш бойдус эртемнериниң, комсомол төөгүзүнүн база студентилериниң эртемшинчилел ажылдарын удуртур секциалар-дыр.

Бурятияның аныык эртем ажылдакчылары шинчилел ажылдар кылырының чаа аргаларын чедишкиниг шиңгээдип ап турар. Оларның профессионалдыг деннелиниң бедээнии эрткен чылын болган ийиги республика конференциязы көргүскен. Анза эртемнин ангы-ангы адырлар талазы-биле 100 ажыг илеткелдер болгаш дыннадыгларны дыннаан.

Аныык эртемденнер чөвүлели кижилериниң эртемге сонуургалын студент чылдардан эгелеп сайзырадырынче улуг кичээнгейни салып турар. Бурятияның башкы институдунда 80 ажыг эртем белгумнери ажылдап турар. Ол институттуң студентизи В. Выдрин студентилериниң IV Бүгү-эвилел эртем конференциязының лауреады болган, а студент В. Ратиков РСФСР-ниң Дээди болгаш ортумак өредилге министерствозунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан. Бурятияның технология болгаш кодээ ажыл-агый институттарының сургуулдары будурулгелерге, колхоз, совхоттарга ажылдаары-биле керээлерни чарып турары чаңчыл апарган.

Директор ДОНДУКОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Кызылдың алгы заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың доозукчу чылында планныг онаалдаларын чедишкиниг күүседир дээш аразында чарыштыг кызымак ажылдап турар. Күженишкиниг ажылдың түнелинде бистин коллектив Чиик үлетпүр ажылдакчыларының хүнүнге төлептиг ужуражып турар. Боттарының байырлалынга турасказалып цехтер, бригадалар будурулге планын күүседир дээш аразында чаржып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Байырлалывыс будуузунде беш айның түнелдерин үндүрүвүс. Ол үе иштинде нییти продукция будурер планывысты 102,9 хуу күүсеттивис, азы республиканың ажылчы чонунга 4638 эжеш хөм, 3046 эжеш кидис идикти пландан ажыр бердивис. Продукция сайгарарының планы 31,2 мүн рубльге ажыр күүсеттинген.

Будурген продукцияның шынары экижээнинден, күш-ажылдың будурукчулуг бедээнинден ажылчыннарның шалыны база өскен. Бир эвес оларның айда ортумак шалыны беш чылдың эгезинде 128 рубль турган болза, ам бо чылын 175 рубль четкен.

Ол бүгү чедишкиннер партия, профэвилел, комсомол организацияларының коллективке кижизидилге ажылын эки чорудып турарындан, күш-ажылды шын организастаанындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейинин бедээнинден чедип алдынган. Чылдан чылче эки ажылдап, будурулгенин чедишкиннери дээш бодунуң билиг, мергежилин харамнанмас, эш-өөрүнге үлегерлиг, быжыг сагылга-чурумнуг мурнакчыларывыска чоргаарланыр бис. Мурнакчыларның күш-ажылын үнелеп, бистиң чазаавыс бедик шаннаттарны оларга тывыскан. Григорий Иванович Кузьмин «Хүндүлелдин Демдээ» орден-биле, Ховалыг Абак Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле, Мария Ивановна Кондратова Күш-ажылчы Алдар орденнин үшкү чергеи-биле, Суван Бичиней Лениниң юбилей медалы-биле шаннатканнар. Дыка хөй ажылчыннар тоску беш чыл планын күүседипкен, ам онгу беш чылдың улуунде ажылдап турарлар. Иник хептекчизи И. Н. Копанев 1977 чылдың июньунун, коммунист Б. М. Суван 1977 чылдың январынын, дүк дыдар машинанын машинистери Г. Г. Вендерлых болгаш А. Д. Лозицкая 1976 чылдың ноябрынын, коммунист Г. И. Гавриченко 1976 чылдың августуун, Т. И. Семина 1976 чылдың июньунун үлүүнде ажылдап турарлар.

Эрткен 4 чылдар дургузунда технологтуг 36 дериг-хереклелер тургустунган. Оон түнелинде заводтуң будурер нییти продукциязының хемчээли өскен, шынары экижээн, хол-биле кылыр ажылдар эвээжээн. Кидис идик будуур досказарны ажыглап эгелээнинден бээр 5830 рубль ажыг камналганы алган бис. Хөм идиктиң кезектерин быжар прессти ажыглалга киргенинден күш-ажылдың будурукчулуу дыка бедээн. Ол ышкаш ажылчын хол хаптарын быжарынга прессти киргенинден 4500 рубль камналганы алыр аргалыг болган бис.

Заводта холушкак профессиялга ажылчыннарны өредиринче улуг кичээнгейни угландырып турар. Г. Г. Вендерлыхка удурткан бригаданың кежигүннери холушкак мергежилди шиңгээдип алганындан херек апарган үеде бот-боттарын солуп болурлар.

Алгы заводу моон соңгаар улам улгадыш, оон технологизы сайзыраар. Ам ол заводтуң девискээринде кидис идик өйүп кылыр чаа цех туттунуп турар, ону бо чылдың төнчүзүнде ажыглалга киирери көрдүнген. Чаа цех чылда 140 мүн эжеш кидис идик будурер. Ол дээрге республиканың чонунуң кидис идикке хереглелин долу хандырар аргалыг.

Заводтуң коллективи тоску беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир деп сорулганы салган ажылдап турар болгаш ону күүседиринге бүзүрелдиг.

Г. САФИУЛИН,
алгы заводунуң директору.

Донецкиниң пөс-таавы комбинады тоску беш чылдың шалыпчы тудуу. Цехтериң айыык коллективтери чаа күчүлерни чедишкиниг шиңгээдип ап турар. Пландан ажыр продукция кылып үндүрер талазыбиле чылда алган хүлээлгелерин пөс-таавычылар ажыр күүсеткен.

Чаңгыс угла хөй станоктарга ажылдаар дээш комбинаттың эң дээре аргыкчызы Лилия Проскуринаның эгелээни шимчээшкин комбинатта күш-ажылдың будурукчулуун бедидериниң кол үндезини болган. Оон өөрү кыстар мурнакчы дуржулганы ажыглавышаан, норма ёзугаар көрдүнгениннден ээргиштерге ажылдаарының будурукчулуун 1,5—2 катап ажыр күүседип турар.

Ында ажылдап турар машиналарның болгаш станоктарның ажылдаарының дүргени улгаткан.

Чаа күчүлерни ажыглап турган, ол будурулге чери бо чылын 60 миллион ажыг погон метр пөстү будурып үндүрер, ол өрткен чылдаазындан 2 катап хөй.

Лилия Николаевна Проскурина—Донецкиниң пөс-таавы комбинадының ол адырга күш-ажылдың эң дээре көргүзүүн чедип алган аргыкчызы. Ол пөс аргыыр 3 машинага ажылдаар турган 7 машинада ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Лилия Николаевна Проскурина (ортузунда) аргыга цегиниң аныык ажылчыннары-биле.

В. ЗУБАРЕВТИҢ фотозу.

БЕДИК ИДЕГЕЛ

Аныык специалист — мал эмчизи Анна Ховалыговна Серээ Тес-Хем районунуң «Чодураа» колхозунуң малчыннарының хүндүткелин чедип алган. Ол чүгле ийи чыл мурнунда Улан-Удэниң кедээ ажыл-агый институдунуң ветеринария факультедин дооскан. Бодунуң кызымаккай ажыл-ижи-биле чонунга мактаалды апарган.

«Чодураа» колхозтуң ажыл-ишчилери аңаа бедик идегелди көргүзүп, ону республиканың Дээди Советинин депутадының кандидадынга депшиткеннер. Ол амгы үеде колхозтуң бирги хойму бригадазының 8500 ажыг хоюн хайгаарап турар. Ол—хойжуларның доктаамал аалчызы. Бригаданың бедик түнелдерлиг болганында А. Х. Серээнин киирген үлүү биче эвес.

ЧУРУКТА: аныык специалист А. Х. Серээ.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Иви ажылын хөгжүдер

Иви ажылы—«Тоора-Хем» совхозта кол черни эзлеп турар. Оон бээр орулгазы улуг. Аная мал чеми белеткевес, тускай кажаа-хорааа-даа тутпас.

Ивижилер. суур төвүнден ыракта чурттап турар. Ынчангаш оларның чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар хемчеглер алдынын турар. Ивиниң бөлүк айы-биле тускай салбырын Хамсырада тургускан. Оон бээр бир чыл болган. Мурнуку чылларда бир бөлүк Баш-Хем, Өдүген ол ынчаар, өскези Хамсыраның алаа талазында Улуг-Даг, Кадыр-Өөс дээн ышкаш тайгаларга турган. Олар совхозтуң ийи салбырынга хамааржып турган. Ам оларны чаңгыс черге мөөнүүн. Олар үш звено болуп ажылдап турар.

Тускай салбыр апарган үүе болганда, айтырыг шиитпирлээри база чиигеп келген. Бригада бүрүзүнде радиостанция ажылдап турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнге чедир муң ажыг ивини күрүнеге дужааган. Ынчангаш совхоз күрүнеге эзт садарының планын күүседип алган.

Иви фермаларында сезен ажыг кижи ажылдап турар. Оларның аразында К. Орайбан үс баштан-на 98, А. Күнзеймаз— 84, Б. Чамыкай —82 иви анайларын менди камгалап алгынар. Назы-хары улгатса-даа, Ак Хаалга 500 ажыг ажылчын чаныларны эки азырап турар. Коммунистер А. Бадыжык, Б. Кара-Дамдың оларның ажылы эш-өөрүнге макталдыг.

Үш-дөрт чыл мурнунда Кадыр-Өөс фермазынга учёт-отчёт сандаргай байдалдыг болуп, ынчаныг ферма эргелекчизи турган Маады Алдын-оолдун харыысалга чогу-биле хөй иви читкен. Ам байдал экижээн. Бригадир эш Чындыгыр ажылды чурумчуткан. Ынчангаш 1974 чылдың түнелиби-биле иви фермаларының аразынга калбаргаң социалистиг чарышка тиилеп үнгеш, СЭКП райкомунун, райкүүскомунуң шилчилер Кызыл тугун чаалап алганы таварылга эвес.

Ынчалза-даа ол бригадада ам-даа шиитпирлээр ужурлуг айтыыглар бар. Хамсыра суурга үш бажың, контора тудуп алыр планныг турган. Ол ажылдар бүтпээн. Ажыл-агый аайы-биле ырак фермалардан келген ивижилерге доктаар чер херек болгай. Бир эвес ол бажыңнарны тудуп алган болза, ивижилерге дыка-ла таарымчалыг болур турган. Конторану тудуп алза-даа, иштики ажылдары доозулбаан. Соңгазы, шалазы кылдынмаан.

Ивижилериниң кол чурттап турары иви одарларлыг черлерге бичин бажыңнарны олар боттары тудуп алырының аргазы бар. Бо ажылды организаставайн турар.

Эрткен чылын салбырның ивилериниңен 700 ажыг мыңды кызыраан. Ол дээрге мынча анайны чедир албааны ол. Чылдагааны? Ында мал эмчилери эштер Бадан-оол, Ламажап оларның четпес ажылдаанындан эдерлерни (бүдүрүкчү ивилер) коданнарга шын таарыштырбаанында. Оларны өске районнарның иви ажылдыг черлериниңен солуп, садып ап, эдерижилгени шын таарыштырып болур турган.

Ыраккы ивижилерге почта чедирилгезинде ийи почтачы ажылдап турар. Ырак-узакта ивижилерге почта чедирип олар ыңай-бээр 4—5 хонукта чоруур. Ол ажылды чиигедириниң аргазы база бар. Ивижилериниң чагылгазын Тоора-Хемниң харыызаа салбыры Кызылче шилчиткеш, почтаны республика төвүнден Хамсыра суурже чорудуп турар апарза, эң-не таарымчалыг.

Күрүне планы күүседирибиле ивилер садар дээш (декабрь, январь айларда) оларны аңгылап үскеш, Тоора-Хемче сүрүп чорудар. Чер аразы ырак болганындан оларның күжүн аргызар чоруктар бар. Аңаа эккелгеш, ивилерни одарбелчилер чок черге кажаалаары черле таарымча чок. Мону өөренип көргеш, күрүнеге садар мал согар черни Хамсырага организастаза кандыгыл деп ивижилер саналдап турар. Ону ынчаар организастаза, ивилериниң күжү-даа эки болур, иви бышкактары-даа чече дужааттынар.

Бо чылын бүгү фермалардан 2876 мыңды ооллаар ужурлуг. Чаш төлдү менди камгалап алырынче күштү мөөнүп, ивижилер ортузунга политмассалыг, организастыг ажылды күштелдирери чугула сорулга болур. Ивижилериниң хөй кезии назы-хары улгаткан малчыннар болгай. Ынчангаш бо ажылче аныктарны хаара тудуп, өөредири чугула. Ону чедишкиниг шиитпирлээрде, иви салбырының төвүн тургузар херек. Бо бүгүү болгаш ивижилер ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирериниче угланган хемчеглерни ажылдап кылгаш, партия райкомунуң бюрозунга бо чылын чугаалажып көргеш түве.

Ону амыдыралга боттандырар ажылды организастаары ивижилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга улам таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

БАМ-ның тудугжуларынга

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Пиковская) Байкал-Амур магистралының тудугжуларының эмнелгелериниче болгаш кадыкшылга пунктуларынче хөй санныг медицина дерилгелерин июнь 6-да чоруткан. Оларның аразында «Точмедприбор» заводунуң будурүп эгелээни универсалдыг аэрозоль ингаляторлары, янзы-бүрү хирургия аппаратуралары, карак болгаш диш аарыгларын шинчириниге болгаш эмнээринге хереклелдер бар. Олар шуптузу барык-ла үжен муң хире.

БАМ-ның эмчилериниге дерилгелер бээриниң чартык чыл планын харьковчулар барык-ла бир ай бурунгаар доосканнар.

СОҢГУЛДА УЧАСТОГУНЧЕ ОРУК

Соңгулда участогунче орук бе? Ында чүү боор! Бадылаарының магадылаттынган эргези бистиң чуртувуста аная-ла чаңчыгып калган, чайгаар болур чүүл апарган. Силер соңгулда хүнүнде кая-даа чоран болзуңарза, силерге үндезин боөп туттуңар кара чаңгыс барымдаа ужурунда бюллетеньни тыпсып бээр—чүге дизе силер Совет Социалистиг Республикалар Эмилелиниң хамаатызы болгай силер. А шаанда шагда кандыг ийик? Че, шагда-ла эрте берген үе дугайын сактып турган-даа чоор бис. Харын шак ол эрткен-барган үе кайы-бир черлерде ам бөгүн бөзин турбушаан ышкажыл. Оон кадында оон эң-не көскү делем чериде: «Хостуг делегей», «Демократтыг иниитилел» суг-суг деп бижип каан болгулаавр!

...Миссисипи штат чурттуг аныык негр Джеймс Мередитке соңгулда участогунче баар орук кайы хире шаптараазының берге болганыл деп үүвени американнар черле утпаан деп билир херек. Ол штаттың негр чонун соңгулдага киржир кылдыр организастаарынче угландыр оон илепкейлиг ажыл-чорудулгазы ак расистеринин өжөөрелги болгаш көөр хөөн чок чоруун хайыкгырган турган.

Шак ынчан 1866 чылдың июнь 6-да —негрлерни хостаар дугайында декларацияга президент Линкольнунун ат салганындан соңгаар үс ажыг чыл эрте бергенде — Миссисипи кежилген чазаглыг орукка боо даажы чаңгыланып үнген болгаш аар балыглаткан Джеймсти «Дүрген дуза» машиназынга алгаш чоруткан.

Оон бээр АКШ-ка хамааты эргелер дугайында элээн каш хоойлуларны ёзу-хевир эдертип хүлээп алган. Ынчанмыже соңгулда хааржактарынче негрлериниң баар оруунга моондактар турбазын дээш, чурттуг бүгү ажыл-ишчилериниге хамаарышкан ындыг моондактарны чайладыр дээш Джеймс Мередит, оон чаңгыс аай үзел-бодалдыглары, бүгү дешилгелиг Америка шулургу демиселди бөгүн-даа чорудуп турарлар.

Соңгулда эргези чеде берген 22 миллион хире американнар чурттуң хөй-хөй штаттарында күштүг боор турар чүүл-бүрү кызын кыйышкынныг хоойлулар ужун конгресске болган сөөлгү соңгуллага бадылаарының конституцияда айыткан эргезин ажылап шыдаваннар. Шак ол хөөн караачыг статистиканы чижек кылдыр киирин турган сөөлгү сенат хуралдарының бирээзинге чүгле «чурттаганын турум, турум эвезин ылгай көөрүүнү» тайлымы-биле элээн каш миллион американнар — коллуунда-ла аргастанып ажыл-хожул дилеп бир штаттан еске штаттарже көжүп чорун турар сезоннуг ажылчыннар — соңгулда хааржактарынга чоокшулап шыдаваан деп айтып турган. Соңгулданың алыс түнеен деңнеп чижеглээр аргажок хөй таварылгаларда болуунга тааржыр кандидаттарын акшаландырып турар улуг хөреңгиниң хардаачыларынга бадылаашкын болурунун» ырак мурнунда-ла шиитпирлеттирип каапкан турар дээрзинге миллион-миллион американнар боттарының хөй чылдыг дуржулгазынга бүзүрел шаг болган деп үвеин маная канчан сагынмайн эртерил! Ынчангаш америк конгрессте чаңгыс-даа ажылчын, чаңгыс-даа күш-ажылчы фермер чок болганы таварылга эвес, америк хоойлу доктаадыкчыларының ролюнга колдуунда-ла көскү хөреңгитеннер база аная немештир профессионал адвокаттар хөделип үнүп турар чорук таварылга эвес болдур ийин. Өрү хүн көрүп, өндеериче угландыр өскерлиишкин болурун соңгулдадан кордан ышанмазының үжурунда, чүгле оон уламындан миллион-миллион американнар соңгулда участоктарынче баар орукка үнмейн турар чорук база-ла таварылга эвес.

Соңгукчуларның ундаргай болгаш тоомчага албас чоруу — хутбайыраан америк «демократиянын» онзаланыр шынары ол. АКШ-тың чизе-даңзылар бюрозунуң сан-медээлерин ёзугаар алырга, чурттуң бадылаар эргелиг 141 миллион чурттакчыларындан эрткен чылдың ноябрь 5-те конгресске болгаш эрге-чагырганың чер-чер органнарынга болган чада дамчыыр соңгулданың хүнүнде бадылаашкын болур черлерге деп кезиннден эвээжи келген. 18-тен 20 хар чедир назылыг ооллардың болгаш уругларның чүс кижизиндел-не чүгле 21 кижи соңгулда бюллетеньнерин хааржактарже суккан.

Каттышкан Штаттар соңгулда эргелерин кызыгаарлаарының, соңгукчуларны коргудуп сүртедириниң, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бүгү-ле «хостуг делегей» дээр үүүлге таарышкан соңгулда кажарлаашкынының чүгле онзаланып турар чери эвес, харын хөй-хөй ындыг чижектериниң бирээзи боор турар.

Чижээ, чоокта чаа Японияга либерал-демократтыг партияның төлөөлекчизи Т. Накаяманы парламентиниң үстүү палатазынга соңгудуп алыр сорулга-биле соңгукчуларны хөөлилеп турган Т. Фукусима деп кижини дээди суд буруудаткан. Буруулуг кижи бир карабажыңга олурар кылдыр шиитпирген. Ынчалза-даа Накаяма парламентиниң хуралдарында бөгүн-даа олуржуп турар.

Италияда бот-чагырганың чер-чер органнарынга июнь 15-те болур соңгулдага 18 хар четкен 2,5 миллион ооллар, кыстар бир-ле дугаарында киржир. Аныктарны соңгулдага киириштирбейн турган реаксылыг күштерге удур чурттуң бүгү демократтыг хөй-ниитизинин чүгле хөй чыл дургузунда чорудуп келген калыг-берге демиселиниң түнелинде олар ол эргени чедип алганнар. Ынчанмыже дыка хөй итальянларга соңгулда участоктарынче орук бөгүнге чедир дуглаглыг хевээр артпышаан.

...Соңгулда участоктарынче баар орук янзы-бүрү. Олче бистиң бөгүнгү оруузусту Улуг Октябрь ажылын бергеи. Делегейниң олче баар хөй-хөй оруктарында кижилериниң демократия, хосталга болгаш аас-кежик чедип алыр дээн ыдыктыг эргези дээш демисел ам-даа үргүлчүлеп, улам өзүп турар.

Э. БАСКАКОВ.
(СЭТА).

Буржуаз демократия

коммунист Рудольфо Боскинин карабин-биле боолап өлүргеннер. Ам болур соңгулда мурнунда массаларны коргудар дээн орааддажыышкыннар үргүлчүлеп турар.

Элээн хөй капиталистиг чурттарда херээженнер политиктиг кызын кыйышкынга массалыы-биле таваржып турар. Барыын чүктүң чамдык кижилери «классиктиг тулган демократия чурту» деп санап турар Швейцарияда безин херээженнер соңгуур, соңгулар эргези чүгле 1971 чылда чедип алган. Чамдык буржуаз чурттарда чоннун херээжен деңкезинде соңгулда участоктарынче орук бөгүнге оруузусту Улуг Октябрь ажылын бергеи. Делегейниң олче баар хөй-хөй оруктарында кижилериниң демократия, хосталга болгаш аас-кежик чедип алыр дээн ыдыктыг эргези дээш демисел ам-даа үргүлчүлеп, улам өзүп турар.

Э. БАСКАКОВ.
(СЭТА).

СОҢГУЛДАДАН СОҢГУЛДАЖЕ

АКЫ-ДУҢМА ЁЗУЗУНУҢ ҮЛЕГЕРИ

«Тыва даг-дугу» комбинатын Культура бажыңының чанында «Советтер чуртунуң республикаларында» деп кинолекторий ажылдап эгелээн. Кинофильмнерге үдеттирген лекциялар соңгукчуларга совет ажыдыралдың, социалистиг демократияның, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралының дугайын чугаалап берип турар.

Хоораймың чурттакчылары акы-дуңмалышкы чоруктуң күжүн эки билирлер. «Тыва даг-дугу» комбинатты тударынга чурттуң ийи чүс ажыг заводтары киришкен.

Эрткен соңгулдаларда телевилеттинген хоорайның социал хөгжүлдезинин программалы долуу-биле куусеттинген. Культура ордуу, үш уруглар садыгы, турбаада, ажыдырал хандырылгазының комбинады туттунган. Баштайгы дыштанныкчыларны профилакторий хүлээп алган.

1974 чылдың улус ажылының планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Бүгүроссияның социалистиг чарышына эң дээре түнелдери дээш Ак-Довурак РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тың шилчилер Кызыл тугун чаалап алган.

СЭТА-ның корреспондентизи.

КЫРГЫС ССР. Нарын областың Ат-Башинск районунуң ажыл-агыйларында 26 комсомолчу-аныяктар бригадаларын тургускан.

Оларның бирөзөзи Ленин аттыг колхозта. Ооң составында ол черниң ортумак школазын дооскан 18 аныяк уруглар бар. Ортумак билгиниң дугайында аттестат-биле кады олар трактористерниң эргезин алганнар. Кыжын аныяк механизаторлар техника септелгезинге киришкеннер, ам ховуда ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): А. Сабаева, А. Сооронбаева, Т. Бексултанова, Ч. Жумадинова, Ж. Советбекова.

Н. ЖИГАНОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯКТАРНЫ МАНАП ТУР

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында амгы үеде немежип турар ажылчын күжүнүң 90 хуузу аныяктар болуп турар. Бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчээниниң соонда улус ажыл-агыйынга ажылдаары-биле кээп турар аныяктарның хөй кезин ортумак школалар доозукчулары. 1950 чылда бистиң чуртувуска ортумак школа доосканнарның 70—75 хуузу чыл бүрүде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларына ажылдап кирип турар. «30 хар чедир назылыг аныяк кижилер чурттакчы чоннуң барык хөй кезин болуп турар. Ол болза, бистиң келир үевис, бистин салгакчыларывыс... Коммунизмнаң аныяк тургузукчуларына партия чоргаарланып турар»—деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның отчёттуг илеткелинге чугаалаан.

Бистиң республиканың школаларын чүгле эрткен чылын дооскан 1300 ажыг аныяктар улус ажыл-агыйынга ажылдап турар. Олардан 800 ажыг кижи ол класс дооскан. Ортумак школа доозукчуларының саны чылдың-на өзүп орар. Аныяктар хоорайы Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» болгаш Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттарының тудуунга хөй националдар төлөөлери аныяктар киришкен. Чалыы назынның хоорайы деп адынга Ак-Довурак ёзулуг-ла төлептиг: ооң чурттакчыларының ортумак назыны 27. Бо хоорайда орустар, тывалар, украиннер, белорусстар, армяннар, грузиннер, хакастар, мордвалар, чуваштар, удмурттар, башкирлер, молдаваннар, узбектер, панайлар, ненецтер дээш черле кандыг нацияның аныяктарын чок дээр! Бо хөй националдыг аныяктар даг; дүгүн казып, болбаазыралып, доозукчу чылда «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийги ээлчээн ажыглалга киирер дээш күженнишкиниг ажылдап турар. Ак-Довуракты ажылчын аңгызының одуруунга чылдыңна чүс-чүс аныяк оодлар, кыстар немежип турар. Бо чылдың эрткен 4 айларында безин комбинаттың ийги ээлчээн ажыглалга дүрген киирериге үлүг-хуузун кириштирер дээш республиканың районнарындан 500 ажыг аныяк ажылчыннар ында барган.

Республиканың база бир улуг тудугларының бирөзөзи — чаа Шагаан-Арыг - хоорайның тудуу чоруп турар болгай. Туттунуп турар Саян-Шушенск ГЭС эрги Шагаан-Арыг хоорайны үе-биле деңге базып, чаа черге сууржуурунга албадапкан. Келир үениң далайының эринге чаттылар чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудуу эгелээн, ында чаа туттунган бажыңнарда улус чурттап эгелээн. Бо дээрге улуг тудугнуң эге базыңнары-дыр. Ам-даа дыка улуг хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. Чаа Шагаан-Арыгны амгы үениң хоорайының бүгү-ле негелдеринге хүүштүр тудуп турар. Изиг, соок суг дамчыдылгазы, канализация, төп одалга системазы болгаш культура, амыдырал хандырылга албан черлериниң тудуглары дээш кандыг ажылдарны кылбас дээр! Чаа туттунуп турар хоорайга цемент, чугай кылыр заводтар, химия комбинаты болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң өске-даа тудуглары туттунар. Чаа Шагаан-Арыгны 50 муң чурттакчыга таарыштыр тудуп турар. Ынчангаш аныяктарның ең идепкейлиг киржилгезин, күжүн республиканың чаа тудуглары манап турар.

Ажылчын аңгының төлептиг салгакчылары болур аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирери, ылангыя школачылар ортузунга оларның келир үеде мергежилин шилип алыр талазы-биле ажылды эжижидери хүнүүн негелдезя апарган. Бо талазы-биле ажыл республиканың школаларында амга чедир куду деңнелде тургустунганы канчап-даа таарышпас. Ооң түңнелинде улус ажыл-агыйының адырларына ажылдаары-биле келген аныяктарның хөй кезин кандыг-даа белеткел чок, бүдүрүлгеге ажылдап келгеш, кылыр ажылының дугайын-даа, ооң корум-чуруму нуң ниити негелделерин-даа, билбес болганындан баштайгы бергелерге таварышкаш-ла ажылын каапкаш баар чоруктар эвээш эвес. Ылаңгыя тудуг организацияларына ажылдап келген аныяктарның чамдыызы тудуг черинге чогум чүүү кылыр чүвел деп чүвени безин дыңнап көрбээн боор-дур. Ынчангаш улус ажыл-агыйынга ажылдап келген аныяктарның чүгле 13 хуузу тудугта ажылдап артып каап турары маңаа барымдаа болур. Ол школаларда өөренекчилер ортузунга мергежил шилип алыр ажылды эрөнгей чорудуп, школа-биле бүдүрүүге черлериниң аразында быжыг харылзааны тургустаанының үржүү ол-дур. Тудуг болгаш бүдүрүлге черлери-биле школаларның доктаамал харылзаазын быжыглаар дугайында айтырыгны тодаргай тургузар үе келген. Республиканың күш-ажыл курлавырларының албан черлери-биле Чырыдыышкын министерствозу 1970 болгаш 1974 чылларда доозукчу классларның өөреникчилеринге «ортумак школаны доосканы, чүү кылыр күзелдиг силер?» —деп темалыг анкетаны ийи удаа таратканы. Ол анкетаның айтырыгларын харылаап доодуурарына республиканың ортумак школаларының онгу классчылары барык шуптузу киришкен. Ооң түңнелин өөренип көөрге, ортумак школаны доосканы, улус ажыл-агыйынга шуут ажылдап кирер, ажылчын мергежилди шинээдип алырын күзээннер чүгле 17,4 хуу, а дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлериче өөренирин күзээннер 82,6 хуу болган.

Сөөлгү чылларда ортумак школа доозукчуларының 32—37 хуузу өөредилге черлериче кирер арганыг болган, а ооң артканнары улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларына ажылдап турар. Школачылар ортузунга мергежил шилип алыр дугайында ажылды улус ажыл-агыйының негелделериге дүүштүр чорудар ажыл чүгле башкылар коллективтериниң эвес, харын-даа ажыл-агый удуртукчуларының база ажылы дээрзин утпаза чогуур.

Тудуг болгаш бүдүрүлге черлериге ажылдап келген аныяктарның ажылчын мергежилди чедип алырының база дээди болгаш тускай ортумак эртемин кежээки азы бот өөредилге-биле чедип ап болурунуң бүгү аргалары бар. Чүгле Ак-Довурак хоорайда безин профтехучилище, Кызылдың политехниктиг техникумунуң салбыры ажылдап, тудугга ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткен турар. Штукатуржулар, дашчылар, электриктер дээн ышкап бедик мергежилдиг ажылчыннарны профтехучилищеде белеткеп турар болгай. Тудуг талазы-биле тускай ортумак эртемин политехникумнуң салбырына өөренип турган, чедип ап болур. Ажылчын мергежилди бригадаларга ажылдап турган чедип алырының аргазы база бар. Онаашкан ажылынга кызымак аныяктарны Ак-Довуракта болгаш чаа Шагаан-Арыгда тудуг эргелелдери бодунуң күселиби-биле дээди өөредилге черлериниче өөредип чорудуп турар.

Республиканың чаа тудугларына аныяктарның кээп ажылдаарына таарымчалыг бүгү байдалдар бар. Аңаа ажылдап кээриниче силерни чалап тур бис.

А. ЮМБУУ,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажылчы курлаавырларны ажыглаарының талазы-биле эргелелиниң начальниги.

Партийжи амыдырал

Күүселдени кошкак организастаанындан

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң коммунистери боттарының хуралынга «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдің болгаш бот-шүгүмчүлелдің байдалының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын чугаалашкаш, аңаа хамаарыштыр бодунуң ажыл-хереңде байдалды хандыр сайгарып көрген. Аңаа санал берген эштер болгаш илеткелчи партком секретары Ондар Чамыян ажылда чамдык эки талалар бар-даа болза, шүгүмчүлелдің болгаш бот-шүгүмчүлелдің күүселдезин организастап турарының ам-даа чогуур деңнелге четпейн турарын демдеглээн.

Совхозта сес бригада парторганизациязы бар. Оларның иштинден ылангыя Ишкинин организациязының ажылы черге бедик деңнелде тургустунган. Ында коммунистер чонну бүдүрүлгеге хаара тудуп, хөйнити ажылынга кириштирип турар. Ниитинин корум-чуруму база мурнукузундан экижээн. Салбырда партияның болгаш комсомолдуң политөөредилгези совхозтуң өске салбырларындан чогумчалыг. Мал кышты хүр ашкан, чаш төлү менди. Бо бүгү байдал салбырда партия организациязының шүгүмчүлелдің болгаш бот-шүгүмчүлелдің дээштинин бедидип, ооң күүселдезинің хыналдазынче сагыш салып турарын хереченлеп турар.

Совхозта мурнакчы коммунистер эвээш эвес. Олардан хоочун малчын Ондар Мурзуупа доозукчу чылдың баштайгы дөрт айларында төрүүр чүс хойга онаалтыр 108 хураганны доруктуруп алган. Ол малчынның кызымак ижи Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле үнелеткен. А Кара-Тал сүт-бараан фермазының саанчызы Ондар Кара-кыс тоску беш чылдың планын шагда-ла күүселдипкен. Мындыг чижектери хөйүү чугаалап болур. Ынчалза-даа четпестер база эвээш эвес.

«Сүт-Хөл» совхозтуң амгы байдалы үүгээр-даа болза, беш чыл планын күүселдиринде бергелер бар. Мал бажын өстүрериниң талазы-биле дөрт чыл планы күүсеттинмээн, ону бо чылын чедип алыры дыка берге. Оон чылдагааны хамыктың мурнунда мал болгаш чер ажылының продуктуларының чедир алдынмайн турарында. Бо дугайында партия хуралдарынга үргүлчү чугаалажып, шинтпирлерни хүлээп ап келген, а ооң күүселдезин четпес организастап турар. Чяжек кылдыр малдың уксаажыдылгазын ап көрээл. Ол дугайында чугаа үргүлчү бооп келген, херек кырында бо талазы-биле чедип алган түннел эвээш. Совхозта уксаажыдылга талазы-биле зоотехник Сат Хамааты-оол, кол зоотехник Лайзаа Чамбал болгаш өске-даа тускай эртемниглерден ук ажылды эжижидери негеттинип турар.

Совхозтуң тарылга шөлү нургулайында суггаттыг черде. Ол эки-ле, харын. Ынчалза-даа ында ажылды сула организастаанының хараазындан, гектар черге онаалтыр планнаттынган 15 центнер дүжүттүн чүгле үштүн бир кезин алдынып турар. Кол агроном коммунист Монгуш Дукур-оол болгаш чер ажылының өске-даа тускай эртемниглери чогуур хемчегни база-ла албаан. Чер ажылының культуразын бедидериниң дугайын хуралдарга үргүлчү чугаалажып, шинтпирни хүлээп ап келген, а ооң ссонда күүселдени организастаарынче сагыш салбас чоруктун чижээ бо-дур.

Совхозта машина-техниканың эдилелиниң болгаш кадагалалының дугайын партия хуралдарынга база хөй удаа чугаалажып, чогуур шинтпирлерни хүлээп ап келген. Ындыг турбуже 40 ажыг автомашинаның 5—6-зы ажылче үнүп турар. Моон чылдагааның чоларчылардан болгаш механизаторлардан негелдени кошкатканы-биле, ылеретиннген четпестерни чайлатпайн турары-биле тайылбырлап болур. Ындыг турбуже, ол инженер Монгуш Даш-оол боду арага-дарыже хандыгып, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң партия комитеди 130 ажыг коммунистиг. Бо дээрге бүдүрүлгени удуртуп башкарарынга, ооңну кижизидиринге улуг күш. Оларның барык-ла шуптузу боттарының хүлээлгезин төлептиг күүседип, партияга, Төрээн чуртка болгаш чонга төлептиг бараан болуп чоруурлар. Ынчалза-даа СЭКП Уставының негелделерин хажыдар ийи-чаңгыс коммунистер ам-даа бар. Олар чамдыкта дадывырдаа төлевейн баарлар, арагалапкан-даа болгулаарлар. Ындыг коммунистерни эш-өөрү партийжи ёзу-биле шынгыы шүгүмчүлээн соонда частырыгларын эдип ап турарлар.

Коммунистер партхуралдарга четпестерни илередип, шүгүмчүлевишаан, оларны чайладырының аргаларын саналдап турарлар. Совхозтуң парткомунуң болгаш бригада парторганизацияларының хуралдарынга шинтпирлерни хүлээп ап келген. Ол шинтпирлерни амыдыралга боттандырар талазы-биле алган хемчеглер база арбын, ынчалза-даа чогуур негелдеге ам-даа четпейн турар. Хуралдарга «илереттинген четпестерниң чайлаттынмайн баар бир чылдагааны ында. Ынчангаш хуралдарга хүлээп алган шинтпирлериниң «күүселдезин доктаамал организастаарынче кичээнгейни күштелдирери бистин-даа салбырда, өскедаа коллективтерде партия организацияларының бир кол сорулгазы.

О. ДОРЖУ.

ГСЧП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БЕРЛИН. (СЭТА). Июнь 6-да аңаа ГСЧП ТК-ның 14-кү пленуму болган. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккерниң саналы-биле ГСЧП-ниң Төп Комитеди Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының IX съездизин 1976 чылдың май 18-22-де Берлинге чыылдырар деп чаңгыс үнбиле доктааткан.

ГСЧП ТК-ның пленуму болур деп турар ол съездиниң хүн айтырыгларын бадылаан. Партияның IX съездизинге ГСЧП ТК-ның отчёт илеткелин Э. Хонеккер, ГСЧП-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун ГСЧП ТК-ның кежигүнү, комиссияның даргазы К. Зейбт, ГДР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң 1976— 1980 чылдарда беш чылының планының талазы-биле ГСЧП-ниң IX съездизиниң Директиваларының дугайында илеткелди ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Х. Зандерман кылыр.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Грюнебергтиң кылганы ГСЧП ТК-ның илеткелин пленум база чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көрген.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының программазын зде кылыр талазы-биле ГСЧП ТК-ның комиссиязының составынга ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү Г. Гофманны, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар И. Лангени болгаш Г. Шюреми киирген.

ГСЧП Төп Комитеди партияның бүгү кежигүннеринге, ГДР-ниң бүгү хамаатыларынга В. Пиктиң төрүттүнгенинден бээр 1976 чылдың январь 3-те болур 100 чыл оюн төлептиг, уткуурунче кыйгырган.

Пленум ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге Г. Тишти соңгаан.

ПОРТУГАЛИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ГАВАНА. (СЭТА). Хоорайның болгаш кодээнин ажылчы чоннарын, үүрмек болгаш ортумак бүдүрүлге ээлерин чүгле продукцияны бүдүрүп үндүрерин улгаттырарынче эвес, харын ооң шынарын бедидеринче, бүдүрүлгениң технологиязын сайзырангайжыдарынче хаара тудуп, бүдүрүлге дээш туржуп турар бис. Кампанияның кол сорулгазы — социализмче шилчилге үезинде чорудулага ажылчы чоннарның калбак киржиишкинин хандырыптар бүдүрүлгениң чаа хамаарылгаларын тургузары болур. Ол дугайын Португалияның премьер-министри В. Гонсалбиш «Верде Оливо» деп журналга парлаттынган куба журналистерге интервьюзунга чугаалаан.

Португалияның даштыкы политиказына хамаарыштыр В. Гонсалбиш Португалия болза делегейнин бүгү чурттарыбиле найыралдың, бот-боттарының эрге-ажыктарының, иштики херектериге киришпезиниң болгаш хүндүлежиринин принциптеринге үндезилеттинген харылзааларлыг болурунче чүткүп турар деп айыткан. Португалияның даштыкы политика талазы-биле угланыышкынының кол онзагай үүлү болза, «оларның политиктиг, экономиктиг, социал ёзу-чурумунан азы ында тергиидеп турар шажынан хамаарылга чокка, делегейнин бүгү-ле чурттары-биле калбак харылзааларны» тургузары болур.

СОВЕТ ЧАГЫГЛАР ЁЗУГААР

ПРАГА. ЧССР-ден даштыкы чурттарже үнүп турар мебельдиң чеден ажыг хуузун Совет Эвилелинче чорудуп турар. Чехословакияның мебель кылыр он бир фабриказы совет даштыкы садыг организацияларының чагыгларын күүседип турар. Республикада бүдүрүп үндүрүп турар шаажаң кылыгларының үштүн бир кезээ бистиң магазиннеривисче кирип турар. Белен хеп аймаа, трикотаж, хевистер, шил, «Ява» деп мотоциклдер дээш, черле совет садып алыкчыларга Чехословакияның чорудуп берип турар бүгү бараннарын доозазын саналары берге.

Чехословакияның машина тудар ең улуг заводтарының бирөзөзи — Мүрнүү-Морав области Георгий Димитров аттыг «ЧДК—Бланско» заводтуң коллективи бо чылдың баштайгы дөрт айларында Совет Эвилелинге бараннар бээринин планын чогуур хуусаазындан дыка эрте күүседип дооскан. Бүдүрүлге чери энергетиканың янзы-бүрү дериглелерин бүдүрүп үндүреринде специализастаттынып турар.

БЕРЛИН. Москваның «Кадыыр болгаш масказ» заводунуң чагыын ёзугаар аар машина тудуушкунунуң Магдебургта Эрнст Тельман аттыг комбинадының ажылчыларының тутканы чаа прокат станы чылда ийи чүс бежен муң хире тонна прокат бүдүрүп үндүрер апаар.

СОФИЯ. Казанлык хоорайда Ф. Энгельс аттыг станок тудуушкун заводунда бедик бүдүркүүлүг чаа технологтуг шугум ажыглалда киргеп, аңаа демир кезер станоктарны сапчыгай программазы-биле ажылдаар башкарылга ёзугаар бүдүрүп үндүрер.

Ол бүдүрүлге черинин үндүргеп продукциязының 42 хуузу даштыкыже, колдуундала ССРЭ-же чоруур.

● **БЕРЛИН.** «Берлинде ажыттынган чурулга уран чүүлүнүн делгелгезин «Найырал» нефть хоолайын дургаар» деп адаан. Ында ГДР-ниң, Польшаның болгаш Совет Эвилелинин нефть дамчыдар хоолайын дургаар акы-дупма үш чуртту дамчыштыр аян-чорук кылган чурулга уран чүүлүнүн ажылдакчыларының ажылдарын ында делгеп көргүскен.

● **БЕЛГРАД.** Совет шак заводтарының кылыгларын көргүзери-биле Сараевода ажыттакан делгелгеде янзы-бүрү маркалыг шактарны сонуургадып турар.

● **САЙГОН.** Мурнуу Вьетнамның хосталган хоорайларында болгаш можуларында шериг-административтиг комитеттер боттарының соруглазын күүсеткеш, хамааты эрге-чагырга органнарынга эрге-хүлээлгезин дамчыдып берип эгелээн.

Революстуг эрге-чагырганың органнарын вьетнам улустун ең дээре оолдары баштап турар.

● **ТОКИО.** Японияның «Мицубиси дзюкоге» дээр ең улуг үлетпүр компаниязының 10 муң ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын неделя дургузунда ажылдан хостуг болдурар дээн.

● **ДЕЛИ.** Индияның чазааның хоруглап кааны «Наганың каттышкан шериг» дээр болгулениишкинин боо-чепсек шыгжаан складын Индияның Нагаленд штадының полициязы илередип тыпкан. Ол боочепсекти болгаш ок-чемзекти шуптузун Кыдатка кылган болганын солуннар бижээн.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

● **ВАШИНГТОН.** АКШ-тың камгалал министерствозунуң разведка эргелели «америк шериг кижилерниң чагааларын ажыдып, номчуурун хөй чылдарда үргүлчүлеп келген». Ол дугайын «Вашингтон пост» солун июнь беште бижээн.

● **РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО.** Бо чылдың июнь 1-ге чедир Бразилияның чонунуң саны 107 миллион 115 муң кижи болган.

● **ЛОНДОН.** Азиядан болгаш Африкадан хоргадап чеде берген, ам Великобританияның бүгү чонунун 3 хире хуузу бооп турар эмигрантылар ында «ийи дугаар сорттуг хамаатылар» бооп турар. Оларны колдуунда-ла аар болгаш куду төлевирлиг ажылдарга хүлээп ап турар, оларның аразында ажыл чоктарның ээлээн хуузу «ак кештерниинден» оранчок бедик.

Өске «өөнүүлерге» база бир халап — чаглактаныр бажынбалгат чок чорук-тур. Чүгле Лондонда безин Африкадан болгаш Азиядан барган үш муң ажыг аныяк кижилер чурттаар оран-сава чок бооп турар.

● **БУЭНОС-АЙРЕС.** Мурнунда шпиончу болгаш хоралакчы үүлгелиглериниң ужун Чилиден үндүр ойлаттырган турган аттыг-сураглыг америк «тайбын корпузу» ында ол-ла ажыл-чорудулгазын катап эгелей берген. Информация агентилелериниң дыңнадып турары болза, чоокку хүннерде бир дугаар бөлүк «эки турачылар» Сантьягога чеде бээр көрбээн боор-дур. Ынчангаш улус ажыл-агыйынга ажылдан келген аныяктарның чүгле 13 хуузу тудугта ажылдап артып каап турары маңаа барымдаа болур. Ол школаларда өөренекчилер ортузунга мергежил шилип алыр ажылды эрөнгей чорудуп, школа-биле бүдүрүүге черлериниң аразында быжыг харылзааны тургузаанының үржүү ол-дур. Тудуг болгаш бүдүрүлге черлери-биле школаларның доктаамал харылзаазын быжыглаар дугайында айтырыгны тодаргай тургузар үе келген. Республиканың күш-ажыл курлавырларының албан черлери-биле Чырыдыышкын министерствозу 1970 болгаш 1974 чылларда доозукчу классларның өөреникчилеринге «ортумак школаны доосканы, чүү кылыр күзелдиг силер?» —деп темалыг анкетаны ийи удаа таратканы. Ол анкетаның айтырыгларын харылаап доодуурарына республиканың ортумак школаларының онгу классчылары барык шуптузу киришкен. Ооң түңнелин өөренип көөрге, ортумак школаны доосканы, улус ажыл-агыйынга шуут ажылдап кирер, ажылчын мергежилди шинээдип алырын күзээннер чүгле 17,4 хуу, а дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлериче өөренирин күзээннер 82,6 хуу болган.

Сөөлгү чылларда ортумак школа доозукчуларының 32—37 хуузу өөредилге черлериче кирер арганыг болган, а ооң артканнары улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында ажылдап турар. Школачылар ортузунга мергежил шилип алыр дугайында ажылды улус ажыл-агыйының негелделериге дүүштүр чорудар ажыл чүгле башкылар коллективтериниң эвес, харын-даа ажыл-агый удуртукчуларының база ажылы дээрзин утпаза чогуур.

Тудуг болгаш бүдүрүлге черлериге ажылдап келген аныяктарның ажылчын мергежилди чедип алырының база дээди болгаш тускай ортумак эртемин кежээки азы бот өөредилге-биле чедип ап болурунуң бүгү аргалары бар. Чүгле Ак-Довурак хоорайда безин профтехучилище, Кызылдың политехниктиг техникумунуң салбыры ажылдап, тудугга ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткен турар. Штукатуржулар, дашчылар, электриктер дээн ышкап бедик мергежилдиг ажылчыннарны профтехучилищеде белеткеп турар болгай. Тудуг талазы-биле тускай ортумак эртемин политехникумнуң салбырына өөренип турган, чедип ап болур. Ажылчын мергежилди бригадаларга ажылдап турган чедип алырының аргазы база бар. Онаашкан ажылынга кызымак аныяктарны Ак-Довуракта болгаш чаа Шагаан-Арыгда тудуг эргелелдери бодунуң күселиби-биле дээди өөредилге черлериниче өөредип чорудуп турар.

Республиканың чаа тудугларына аныяктарның кээп ажылдаарына таарымчалыг бүгү байдалдар бар. Аңаа ажылдап кээриниче силерни чалап тур бис.

А. ЮМБУУ,

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажылчы курлаавырларны ажыглаарының талазы-биле эргелелиниң начальниги.

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

БЕЙРУТ. Ливанның найысылалында байдал экижип турар. Үр үениң соонда найысылалдың хөй-хөй школалары июнь 6-да ажыттынган. Бейруттуң бүгү өөредилге черлеринге кичээлдер понедельниктен эгелеп катап эгелээр деп чарлаан.

Бейрутта далайның делегей порту ажылдап эгелээн. Катаиб деп барыын үзелдиг партияның кыпсып үндүргени чепсектиг үскүлежиишкиннер болгаш ооң түннелинде болган политика талазы-биле үр иштики кризис Ливанның экономиказынга салдарлыг болган. Баштайгы сан-түң ёзугаар алырга, сөөлгү ийи айларның иштинде экономикага таварыштырган когарал 1,3 миллиард ливан фунт болган.

Байдалды экижидериниң болгаш чазак кризизин ажып эртериниң тодаргай аргаларын июнь 7-де президент С. Франкье биле чаа чазакты тургузарын дааскан Р. Карамениң ужуражыышкынынга чугаалашкан.

(СЭТА).

ӨРТЕКТЕР ААРТААШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. «Улуг Нью-Йорк» районунуда аъш-чем продуктуларының өртектери 1974 чылдың июнь 1-ден бээр бир чыл дургузунда 10 хуу аартаан. Ылаңгыя ниек, хаван эъланың, малдың өске-даа продуктуларының болгаш ногаларның өртээ онза аартаан.

● **БРЮССЕЛЬ.** «Ниити рынок» чурттарында өртек-үениң аартаашкыны уламчылап турар.

Тускай чарлаттынган медээлер-биле алырга, 1974 чылдың апрельден 1975 чылдың апрельге чедир ЕЭП чурттарында өртектер ортумаа-биле 14,6 хуу өскен.

(СЭТА).

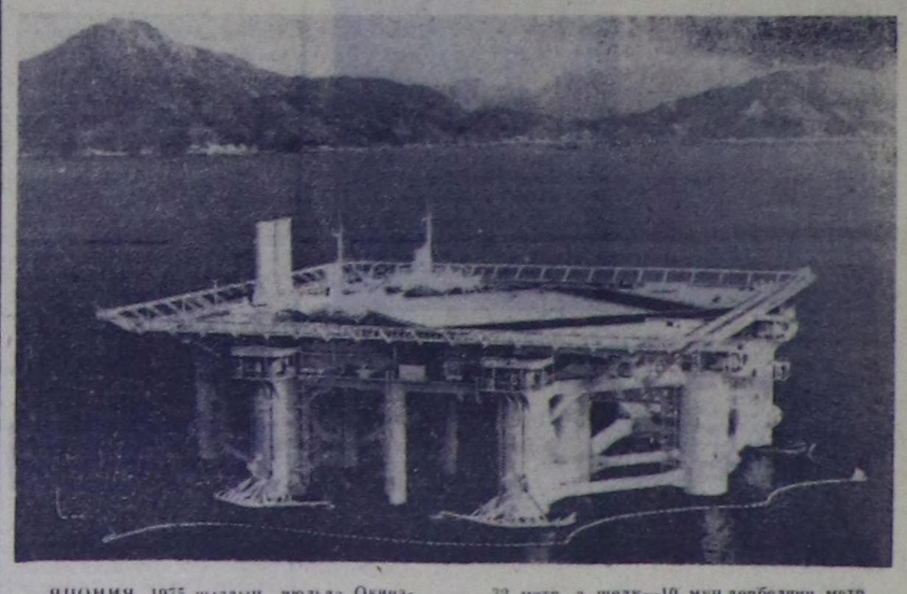

ЯПОНИЯ. 1975 чылдың июльда Окинавага «Экспо-75» деп делегей делгелгези ажыттынар. Делгелгениң девизи—«Океан: Ол кандыг болур ужурлугул».

Делгелгениң солун чүүлдериниң бирөзөзи — «Аквополис» дээр Японияның эжиндирип чоруур павильону.

Ол болза эжиндирип чоруур хоорай-ортулук, ооң деңзизи—16 муң тонна, белии—32 метр, а шөлү—10 муң дөрбелчин метр.

«Аквополис» кижини эргежок чүүлдерби-ле хандырып шыдаар ең чаа дериглге-биле чепсегленген. Ону арык-биле тудуштуруп каар, а хат, чаъс болу бээрге, ол суг адаанче кире берип болур.

ЧУРУКТА: эжиндирип чоруур «Аквополис» деп хоорай-ортулук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛАМ БАЙЛАК БОЛЗУН ДЭЭШ

Июнь 5-те Москвага долгандыр турар бойдусту камгалаарының комплекстиг айтырыгларының болгаш КЭТК чанында бойдус курлавырларын чогумчалыг ажыглаарының талазы-биле ведомстволар аразында Эртем-техниктиг чөвүлелдиг болгаш эртемниң база хөй-ниитинин өске-даа организацияларының Бойдус камгалал хүнүнге холбаштырган каттышкан хуралы болган.

Хуралды КЭТК кежигүнү В. Г. Соколовский ажыткан.

Хүндүлүг президиумну СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр улуг сорук киришкин-биле соңгаан.

Долгандыр турар бойдусту камгалаарының өйү келген айтырыгларының дугайында, ол айтырыгны шинтпирлээринге совет эртемденнерин салыышкынларының дугайында илеткелди академиктер А. П. Виноградов, Е. К. Федров, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Б. Н. Ласкорин кылганнар. Долгандыр турар бойдусту камгалаарын болгаш угаангыр ажыглаарын партия болгаш чазак коммунистиг ниитилелди тургузарының программазының чугула кезээ, кижилерниң амыдыралының, ажылының болгаш дыштанылгазының байдалдарын экижидериниң бирги чергелиг негелделериниң бирөзөзи кылдыр көрүп турар дээрзин олар онзалап демдеглээннер. Байлактарны, сугларны, хоорайларның агаар делгемнерин камгалаар, арга-ыяш байлактарын, ажыктыг казымалдарны хумагалыг ажыглаар талазы-биле онаалдалар улус ажыл-агый планнарынга кирип турар. Чүгле бо чылын безин ол сорулгага 1,8 миллиард ажыг рубльди тускайлаан.

Совет Эвилели долгандыр турар бойдусту камгалаарының хөрөөнге дыка хөй даштыкы чурттар-биле кады ажылдажып турар.

(СЭТА-ның корр.).

„ХЕМЧИКТИҢ АЯЛГАЗЫ“

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының тараалаг шөлдеринде бедик дүжүт дээш хайыышкыныг ажыл үргүлчүлевишаан. Тракторлар таланчыг аяның ховуга тарадып, суттартынган шөлдериң хөрзүнүн аңдарар, илиртээр, үрезин чаштырар ажылдарыы доозарының кырында. Суттатчылар бугалар унун доллур аккан сугну таарымчалыг кылдыр ажыглап, участоктарында суттарылганы калбарткан.

Ол хүн шала бүргег, кезек-кезек болгаш-ла ыяш бажын чайгандыр, доозунну доюлдур хадып, безерек өл-даа дүжүрүп каап турду. Тараажы ишчилерни күш-ажылчы демиселче сорук киир кыйырган лозун, плакаттар болгаш көскү агитацияның өске-даа хевирлери-биле шиметтинген ховуга турлаанда база-ла иш. Ногаажылар теплицаларда өстүрген ногаа рассадаларын ажаап, суттарган, оларны олуртурунга белеткел ажылдарын кылган.

Хүн үүгүрүүнде кирген турда турлаага «УАЗ-452» маңнап келген. Районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазының бот-тывынгыр артистери ак-куу автобузундан дүшкеш, ховуга ишчилери-биле мендилешкеш, оларның ажыл-херээн сонуургаан. Концерт көөр дээш механизаторлар, суттатчылар, ногаажылар турлаага шалыпкын чыглып келген.

— Эргим көрүкчүлер! Чымыштыг иште силерге концертивисти бараалгадыр-дыр бис —деп, Александра Опар-оол чарлаптарга, баян, хөгжүмнүң үделгези-биле «Колхозчулар, тараажылар» «Тракторист», «Агитатор» болгаш өске-даа ырларны бот-тывынгыр артистер күүсеткен. Зоя Балчырак, Нина Ховалыг, Александра Опар-оол олар орус, бурят, тыва танцыларны күүседип турда, адыш часкаашкыны үлажып-ла турду. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер Константин Дамдын национал хөгжүм херекселдеринге тыва аялгаларны ойнаан. Соскур-оол Хадын-оол «Малчын угбам» деп ырны бадырбышаан, сыгыдын ыдып берди. Анатолий Балчырак баянга ойнаан, концерт программазының номер бүрүзүнге бараан болган.

Агиткультбригаданың ойнакчылары «Искра» колхозтуң Кара-Тал, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Ак-Баалык, «Тыва» совхозтуң Айлыг-Ой, Белдир-Шат ховуларының бригадаларынга барып, тараажыларга уран талантызын бараалгаткан. «Хемчиктиң аялгалары» агиткультбригада тараажы ишчилерге, малчыннарга аалдаарын үргүлчүлевишаан.

Агитбригада-биле кады лекторлар Д. Идам-Сюрюн, М. Дугуржап, М. Филимонова олар делегей байдалының, совет соңгулда системазының, бойдус камгалалының дугайында лекцияларны номчуп чоруур.

М. СЕВЕН.

1975 чылдың ийиги чартыының солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга чоруп тур.

«ШЫН»

СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР!

Чагыдылганың чартык чылда өртээ 3 рубль.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ «Союзпечать» чери, харылзаа салбырлары, колхоз, совхозтарда, албан организация, бүдүрүлге черлеринде хөй-ниити тарадыкчылар болгаш почтачылар хүлээп ап турар.

ЧАА АЛЬМАНАХ

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң органы — «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының чаа номериниң чырыче варлаттының үнериг номчукчу бүрүзү четтихпейн маңаар. Ол дээрге бир дугаарында, тыва номчукчунуң чечен чогаалга улуг сонуургалының херечизи. Ийи дугаарында, тыва чечен чогаал амгы үеде дыка сайзырап турар болгай. Бистиң хоочун болгаш салым-чаяаныг аныяк чогаалчыларывыс, эгелеп бижип чоруур авторларывыс номчукчунуң сеткил-сагыжын хайыктырып келир чаа-чаа чогаалдарны эрткен үениң иштинде бижээш, альманахтың редколлегиязына дужаагылаан.

«Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының чаа 35 дугаар номери Кызыл хоорайның болгаш районнарның ном садыгларынче кирген.

Чаа альманахта кирген чогаалдар шынап-ла солун. Оларның уран-чечен утка-шынары бедик, идейлиг кижизиндилгези ханы. Бистиң хоочун болгаш аныяк-даа чогаалчыларывыс номчукчуларга эң үнелиг проза чогаалдарындан үзүндүлерни, шүлүктерни, сонеттерни, очерктерни бараалгаткан.

Бо чылын совет улус фашистиг Германияны чылча шапкаының улуг Тиилелгезинің 30 чыл оюн байырлап эрттирген. Ынчангаш чаа альманахтың кол утказы, ында кирген чогаалдарның хөй нуруузунуң уг-шии совет улустуң улуг Тиилелгезинің 30 чыл оюнуң байырлалынга турескаатынган.

Альманахты холга тудуп алгаш, бирги арыны ажарывыскала, тыва эки турачы танкистер О. К. Дыртык биле Х. Н. Чүргүй-оолдуң чуруу көстүп келир. Тыва эки турачы бо танкистериң чуруун 1945 чылдың май 9-та Будапештиге тырттырган.

Тыва чечен чогаал альманагының баштайгы арыннары фронтучулар дугайында очерктер-биле эгелээр. Бир-ле дугаарында Михаил Вершининиң (тыва эки турачылар дугайында хөй чогаалдарны бижээн орус чогаалчы ол) тыва эки турачы Байыскыланың дугайында «Улуг-Хемниң оглу» деп очеркин парлаан. Ол ышкаш чогаалчының «Карпатын демдеглелдери» деп шүлүүн база парлаан.

Тыва эки турачы чораан Василий Белекхейниң «Баштайгы тулчуушкун», Хөвеймей Ойдап-оолдуң «Дидям чүрек», Алексей Чараш-оолдуң «Партизан болгаш оон уруу» болгаш оон-даа өске авторларның очерктерин, чаа мөчээн М. Кудажының «Гвардейжи үлүүм» деп сактыыкының парлаан. Ол бүгүнү номчукчулар чугаажок улуг сонуургал-биле номчуур. Айыттыган очерктерде тыва эки турачыларың база орус-даа дайынчыларың эрес-маадырлыг чоруун тодаргай бижип көргүскен. Ол ышкаш Ала-чурттуң Улуг дайынының үеэниде тылга турган кижилериниң маадырлыг ижин база бижип көргүскүлээн.

Чечен чогаал альманагының шүлүглелдер, шүлүктер арыннарын Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбюнүң шүлүктери ажыткан. Хоочун чогаалчының «Оожургавайн чурттап чор мен», «Өшпес одум», «Күскү шүлүк», «Частың демдээ» дээш оон-даа өске шүлүктери кирген. Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Степан Сарыг-ооллуң «Үжен чыл ооо», «Төрээн Тывам бөгүн», «Шаннатканнарга», «Аңчы кыстарга» дээш оон-даа өске чогаалдары база кирген.

Номчукчуга билдиингир авторлар Салим Сүрүн-оол, Олег Суваакпит, Алдын-оол Даржаз, Светлана Козлова, Анатолий Емельянов, Владимир Серен-оол, Салчак Молдурга, Виктор Саган-оол, Куулар Сүттүг-оол болгаш өске-даа авторларның шүлүктерин сонуургаар бис. Шүлүк чогаалында бир өөрүнчүг, демдегленчиг үүл болза, чоок харылзаалыының талазы-биле онзаланып турар. Аныяк автор Дандар-оол Сарыкай «Одунган тайганың кижилери» деп тоожу-у бижип доосканы билир бис. Биске билдингир аныяк авторлар Монгуш Өлчей-оол «Хөөрээрниң чугаалары», Көк-оол Чамыян «Черде, сутда ырак-ла чок», Черлик-оол Куулар «Ус-кушкаш», Үлүдүм Чап «Кырган-аавысы аптаразы», Хертек Серээ «Күдээ», Дангыт Чыдым «Орук» деп чечен чугааларын киргилээн.

Чечен чогаал альманагында критика болгаш библиография арыннары база бар. Ында Чыргал-оол Серен-оолдуң «Уруглар прозазында базымнар», Марит Хайдып, Борис Күжүгет «Тыва поэзияда сонет» деп үүлдерни киргген.

Эргим номчукчулар, ам силериниң кичээнгейиңерге чаа альманахтың арыннарындан дараазында шүлүкчулериниң чогаалдарын сонуургаттывыс.

Сүме

Аныяктар — ажы-төлүм,
Ада-сеткил хуузу-биле
Сүме-чагыг сөглекседи,
Шүүтсүнмейн дыңнаңарам.
Чанында улуг дыттар чокка
Чаш шет белен эзим болбас;
Бурунгу чүм күдүрээдеп
Бужарзынмас — иевис дээр.
Сээң даарта кым-даа бооруң
Сезиглел чок, эжиин ажык,
Чогаалчының чаңгыс дилээ:
Чонуң дылын эки-ле өөрен.
Дылы чокка үнү чок дег,
Тыпкан олчаң—эртем-билиң,
Чонунга бээр дээшкир
чепсээң
Чогаалчы дег чечен дылың.
Төрээн дылың дүп чок дүүнче
Човарзынмайн бакылап чор:
Төөгүнүң эртинезин
Чонуун сенээ ында шыржаан.
Үлегер сос, ырың, шоорнуң,
Үжүүр мерген тоолдарың
Эртине булаан узуп ишпейн,
Эрте берге эгиттинмес!

Степан САРЫГ-ООЛ.

Кара-кыс ырлап тур

Соксаал чокка куттулуп кээр,
Човаг билбес, чалыы хевээр,
Чүректерже шыныып кирип,
Чүмү-биле ээлептер,—
Кара-кыстың ырлаары-дыр.
Тыва черде даглар, шөлдер,
Дыка чараш ак-көк дээри,
Чонуун ижи, өөрүшкүзү,
Чоргааралы, аас-кежин,
Кара-кыс, сээң ырларында.
Чеже-чеже ынакшыл оон
Сеткил-чүрээн долбаан дээрил!
Уран, чалыы бүгү Тыва,
Улуг-Хемниң чалгында дег,
Кара-кыс, сээң ырларында.
Ырак-узак чурттардыва
Аян кылып чоруп-чоруп...
Ынак черим—Саян ажыр
Аалымче чаныып кээр мен —
Кара-кыстың үнү уткуур.

Анатолий ЕМЕЛЬЯНОВ.

НОНА БИЛЕ НАНА

Кажан Ирина Левитина соңгаарлаттынган салыгда чажыт көжүн бижип орда, Нана Александрия Москвада Төп шыдыраа клубунуң залында үне халааш, фойе иштинде диван кырынга могап-шылааны кончуг хевирлиг олуруп алырга, шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш кордакчыларның түүнел оюнунга бердинген «бүгү үе-шактың» төнгени ол болгаш 12 салыгыың сөөлгүзү бо-дур кылдыр бодаан мен. Шынап-ла кара таланың дистиништир шөйүлген ооллары сүртенчиг ышкаш сагындырган. Ынчалза-даа Ленинград чурттуг кыс аштырыышкыдан чайлай берип шыдаан. Александрия бодунуң артык күштүүн көргүзеринге, ам-даа беш немелде салыг негеттинген. Түүнел сан 9:8 болган.

Маргылдаа мырыңай кайгамчык кылдыр доозулган. Ол чүгле бодунуң чогаадыкчы күжүнүң чечекленишкининиң үезинде, кордакчыларның түүнел маргылдааларынга ийи улаштыр киржип келгея, ССРЭ-ниң үш даклыр чемпиону Александрия тиилелгени чедип алган. Хөрээжен шыдыраачыларның аразында делегейге барги чер дээш оюнуң төөгүзүнде бир-ле дугаарында Грузияның ийи төлээзи, ийи грузин кыстар Нона Гаприндашвили биле Нана Александрияның ужуражыры болур. Маңаа мындыг түүлүү немеп каар болдым: олар Тбилисиниң Пионерлер ордузунуң шыдыраа бөлүмүнүң кижизиттиргеннери, кайгамчык шыдыраа башкызы Вахтанг Карселадзениң өөреникчилери, англыдыл башкылары.

Нана Александрия Вахтанг Карселадзениң чуртталгазының сөөлгү чылдарында ооң ынак өөреникчизи чораан. Ол бичинзинде, эге класстарның өөреникчизи тургаш-ла, бодунуң салым-чаяанныын көргүзүп, 15 харлыында 1964 чылда чурттуң чемпионалынга бир дугаарында киришкен. Тбилисиден келген уруг 6—7 дугаар черни үлежип, эн эки эндшпиль (төнчү) дээш тускай шаңналды ап үнген. Дараазында чылдарда бо шыдыраачының кол чепсээ ооң тактиктиг чидиг көрүжү болур. Ол ооң дузазы-биле кордакчылар оюнунуң чартык түүнел маргылдаазынга Львовтан келген Марта Шульду аштырыышкынга таварыштырган.

Ынчалза-даа Нана Левитина-биле демиселдиң соонда бүгү-кинтиниң хүлээп алганы ооң ойнаарының онзагай байдалын элээн өскертири чугула деп санап турар. Ооң бодалы-биле алырга, аңаа тиилелге стратегияны удурланыкчыларындан дээре билирн-биле чедип алдынган. Шынап-ла, өске-даа специалистер Нананы ам бүгү талалыг ойнаар шыдыраачы кылдыр санаан. Нана кордакчыларының түүнел маргылдазынга база бир ховар туруштуг демиселчи кылдыр бодун көргүскен деп ооң амгы тренери делегей гроссмейстери Бухути Гургенидзе санап турар. Ол эң сөөлгү шинтирлиг ужуражышкыннарга ойнакчыларны удуп ап шыдаар онзагай шынарларны мөөңнээн шыдыраачының удурланыышкынын ойтур шаан шыдаан. Бодунуң холунга алган өөреникчизинге Гургенидзениң чаңгыс-ла хомудаан чүүлү — сагыш-сеткилдің хөөннеринге Нананың алыптары болур.

Нона ону каш чыл улаштыр өөредип келген тренери Гургенидзе ханы өөрүн четтиргенин илереткен. Ол маргылдаа мурнуу чарыында кайгамчык улуг ажылды кылган. Ынчаган Нана Левитинага бодаарга эге көштерде ятзы-бүрү салыгларны ойнаан, ол агы-биледа, каразы-биле-даа ойнаан, эки туруш сайдалды эжеп алыр аргалыг болган.

Оваадайны хунаажын турар кордакчының хары 25. Ол 1972 чылда Тбилисиниң күрүне университелин доозуп, барыын европа дылдарының болгаш литературазының факультелинге өөренип турган. Александрия бодунуң баштайгы башкызының оруун истеп, Тбилиси хоорайның Пионерлер ордузунга шыдыраа кабинедин эргелекчилеп турар. А делегей чемпиону Н. Гаприндашвили ооң консультантызы болуп ажылдап турар.

Шыдыраачы кыстың чоокку планнары — Нона Гаприндашвилиге удур ойнаары эвес, бо чылын Ригага болуп эртер ССРЭ-ниң Улустарының чайгы спартакиадазының маргылдаазынга Грузияның командазының мурнуунда Нона-биле кады челиишкининг кижини болур.

Сураглыг шыдыраачыларның бодалы-биле алырга, Александрия биле Левитинаның аразында болган маргылдаа канчаар-даа ажык чогаадыкчы бедик деңнелге эрткен. Ол таварылга эвес, чүге дээрге бистин чуртувуста хөрээженнериниң ортузунга шыдыраа [illegible]чээшкининиң ниити көдүрдүүшкүнүнүң херечизи-дир. Бисте 63 хөрээжен спортчулар шыдыраа мастериниң адын чедип алган. Оларның иштинде 14 харлыг грузин уруг Майя Чибурданидзе, ССРЭ-ниң чаа чемпиону Елена Фаталибекова (делегей чемпиону чораан Ольга Рубинованың уруу) болгаш өскелер-даа бар.

Виктор ВАСИЛЬЕВ. (ПМА).

СУРАГЛЫГ АРТИСТЕРГЕ

Тыванып хөгжүм-ишки театрынга сураглыг артист Максим Мунзукка РСФСР-ниң улустуң артизи, «Саян» ансамбльдиң тургузукчузу болгаш уран чүүл удуртукчузу Роберт Лесниковка РСФСР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүлүг аттарны тывысканынга тураскааткан баймрлыг хүрал болган. Хүралды Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку ажыткан, СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Оржакка сөс берген. Д. К. Оржак артистерге хүндүлүг аттарны тывыскан грамотабижиктерни РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүнээшинден тывысшаан, ноон соңгаар чонунга улам чедишкиниг бараан болуруң, кан дег кадыкшылды шаңнатканнарга күүзүн. Кызылдың болгаш республиканың хөй-ниитизиниң төлээлери М. М. Мунзукка, Р. Н. Лесниковка хүндүлүг аттарны тывысканы холбаштыр байыр чедирген.

«Төрээн хемим эриинде».

Г. СИРОТИННИҢ фотоэтюду.

УЖУП ЧОРААШ

Ужар-хеме чалгыннары салгын дозуп,
Улуг сынче углап алган кылыйтып ор.
Уруг эжим ойнап өскен ынак чери—
Улаатай хем урук ышкаш соомда калды.
Кадыр сынның бажын каастаан «Соок
Мөнгүн»
Карак уунда, хүнге чайнап, кылаш дыды.
Хамык «мазың» эргий көрген кадарчы
дег,
Кара туруг эзимдиве мөгейин тур.
Аттыг, чадаг каяа-даа бол чораанымда,
Аржаан суглуг төрээн черим кады,
тудуш.
Агаарга ужар чалгын кадаан үемден бээр
Ала-чуртум делгемнери улам алгаан.
Хөөмей-биле каргыраага үдеттирген
Хөглүг, омак Кызылымче ужуп ор мен.
Көккүр дээрниң өңүн хунаан чайгы
шөлдер
Хөлдер ышкаш дөвүн дөө-ле чалгын
чыдыр.
Төнчүзү чок ырың-шоорнуң маадыры —
Төрээн чуртум агаар, черим менээ дөмей.
Ужар-хеме чалгыннары бижип берген
Узуп эвес шүлүүмүү аа бараалгаттым.

Д. МОНГУШ.

КӨРГҮСПҮШААН...

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге база чер-чер Советтериниге соңгулдаларга чедир санныг хонуктар арткан. Бо чугула кампанияга белеткелдер республиканың хоорай, суурларында бедик көдүрлүүшкүнбиле чоруп турар.

Каа-Хем районда 281 соңгулда округу, 16 участок бар. 29 агитколлектив тургустунган. Шупту 425 агитатор чон ортузунда агитас-массалыг ажылды чорудуп турар. Бо ажылга ылангыя агитбригадаларның кирип турар үлүү улуг.

— Районда шупту 7 агитбригада бар. Часкы тарылга үезинде олар колхоз, совхозтарның ховуларында ногаа-даа, ногаа-даа, ногаа-даа,